Geografia romanului românesc (1933-1947): arealul național

Emanuel MODOC, Nicoleta STRUGARI, Mihnea BÂLICI, Radu VANCU, Ștefan BAGHIU, Vlad POJOGA

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj-Napoca
Lucian Blaga University of Sibiu, Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca
Personal e-mail: ermodoc@gmail.com

The Geography of the Romanian Novel (1933-1947): The National Areal

Abstract: This article analyzes the ways in which the Romanian novel published between 1933-1947 represents cities, towns, peripheries and villages in the fictional worlds. It asserts the democratization of the narrative universe through the novel of the periphery and discusses the birth of the touristic novel, in which characters often spend time in new areas for relaxation. It also challenges the idea of spatial atomization, since the geographical preferences of the authors are usually centralized and gentrified. Almost only subgenre novels and ethnical minority authors are responsible for the democratization of the national geography of the Romanian novel in 1933-1947.
Keywords: literary geography, Romanian literature, urban literature, rural sites.

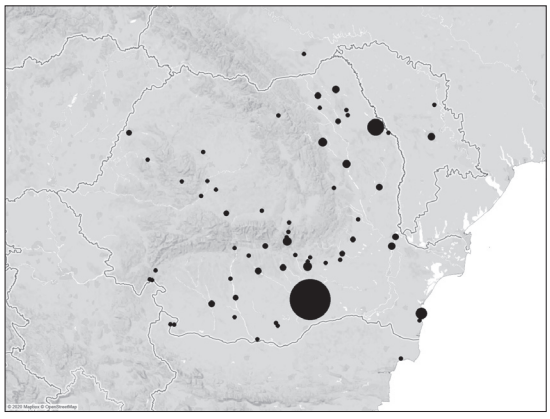
Citation suggestion: Modoc, Emanuel, Nicoleta Strugari, Mihnea Bâlici, Radu Vancu, Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga. "Geografia romanului românesc (1933-1947): arealul național". *Transilvania*, no. 9 (2021): 10-17.
https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.02.

Articolul dedicat geografiei interne a romanului românesc din intervalul 1901-1932[1] semnala din capul locului două trăsături capitale care au caracterizat producția de roman la începutul secolului al XX-lea și care ne-au modelat investigația: faptul că, atât la nivel intra-, cât și internațional, diversitatea spațială crește semnificativ și că proporțiile datelor cu care am avut de a face au dus la crearea unor metode de cuantificare cât se poate de particulare: am folosit două variabile prin care am încercat să *observăm* dispersia geografică a orașelor românești în întreg imaginarul romanesc – *ocurențe* și *recurențe*. Reluând explicația, considerăm că *numirea* în textul romanelor a unui oraș *de cât mai multe ori* în *cât mai multe romane* este semnul unei prezențe consistente (deci cu o importanță sporită) a respectivului oraș. Pentru perioada 1901-1932, dacă Bucureștiul era numit de peste 4000 de ori în peste 300 de romane (dintr-un total de aproximativ 360) înseamnă că el *domină* imaginarul romanesc. Evident, acest lucru se petrece pentru că Bucureștiul este cel mai important oraș din țară, dar la o analiză detaliată putem reconstitui, pentru fiecare oraș, importanța sa în epocă. Astfel, dacă un oraș are *foarte multe ocurențe* (apare de multe ori în corpusul de texte) și *foarte puține recurențe* (apare în foarte puține romane), înseamnă că avem de a face cu un spațiu folosit mai ales *într-un anumit tip de romane*. Invers, dacă un oraș are *puține ocurențe* și *multe recurențe*, înseamnă că acel oraș este în epocă un *loc geografic comun*. În perioada imediat următoare, aceste aspecte nu doar că rămân în continuare aplicabile; ele cresc *exponențial* datorită cantității de informație care s-a dublat prin mărirea arhivei (perioada 1933-1947 conține peste 700 de romane). În aceste condiții, ne-am văzut nevoiți să căutăm un echilibru între păstrarea coerenței investigative și adaptarea la noile proporții ale datelor acumulate.[2]

La fel ca în perioada anterior investigată, producția de roman românesc din intervalul 1933-1947 repetă, în mare, aceleași tipare în ceea ce privește locul de desfășurare a acțiunii, însă cu câteva diferențe specifice reprezentative: pe de o parte, se fac simțite, pentru prima dată în mod semnificativ, spațiile vagi, neprecizate, geografiile imaginare, utilizate predominant în parabole traversând spații mitologice, liminale etc., în romane de aventură destinate publicului tânăr sau în romanele științifico-fantastice emergente în epocă;[3] pe de altă parte, se triplează numărul de romane a căror acțiune se petrece în mahalale și în spații imaginare. Intervalul temporal cuprins între anii 1933 și 1947 relevă, în rest, mult mai multe

similitudini decât diferențe față de cel anterior (1901-1932), iar tendințele anticipate în prima treime a secolului al XX-lea se continuă și aici: se petrece, în continuare, o deplasare tot mai accentuată a locului desfășurării acțiunii în capitală, chiar dacă raportul dintre spațiul urban și cel non-urban (târg, sat, mahala, mediul silvestru etc.) a rămas același; cu toate că producția efectivă a celor 14 ani este dublă față de cea a primilor 32 de ani ai secolului trecut, raportul urban-rural rămâne același; cu toate că mahalaua figurează cu o creștere rapidă și continuă în economia geografiei interne românești, iar prezența protagonistelor de gen feminin rămâne în continuare una dintre mărcile specifice ale romanelor de mahala, așa cum am notat în articolul precedent[4], distribuția de gen a protagoniștilor – la nivelul întregii producții – este aceeași.[5]

Din punct de vedere metodologic, procedura de selecție a datelor, precum și a criteriilor de gestionare a acestora a rămas fidelă demersului precedent. S-au păstrat, în analiza orașelor, și târguri, comune, stațiuni sau zone turistice, în măsura în care acestea erau legate de mobilitatea socială a protagoniștilor.[6] Destinațiile de vacanță, *hub*-urile comerciale/ portuare, precum și zonele în curs de urbanizare au rămas repere cruciale în investigația noastră. În același timp, rămâne valabilă – și tot mai relevantă, având în vedere dublarea cantitativă a corpusului – precizarea că, în stabilirea *locului acțiunii*, lecturile selective și aplicate ale membrilor echipei MDRR au avut un aport semnificativ. Pentru a păstra linia de dialog între acest articol și cel precedent, am ales să urmărim în continuare noile geografii interne în romanul românesc, să investigăm în continuare rolul așa-numitelor „cutii de rezonanță" (târgurile, mahalalele, ghetourile) în dezvoltarea caracterologică a personajelor de roman și să testăm mai departe tezele propuse anterior vizând rolul orașelor menționate în imaginarul romanesc autohton (fie că e vorba despre orașe fundamentale – acele centre urbane hiperprezente din punct de vedere imagologic –, orașe de consolidare regională sau orașe secundare).

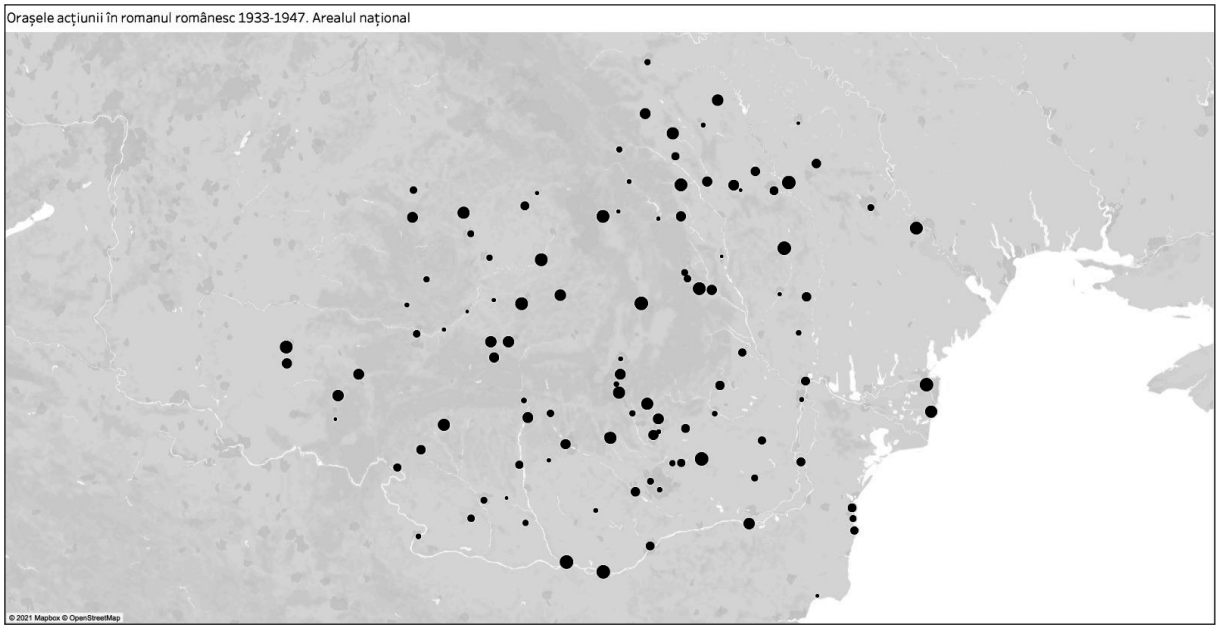
Harta 1: *Locurile acțiunii în romanul românesc (1901-1932)* – preluare Modoc et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): arealul național".

În primul rând, ceea ce se întâmplă în Romanul românesc din perioada *boom*-ului (termenul lui Terian din „Big Numbers", când observă creșterea masivă a producției autohtone de roman) ține de democratizarea spațială a locului acțiunii. *Harta 2* arată clar faptul că geografia acțiunii romanelor se atomizează acoperind acum exhaustiv ceea ce abia atingea în perioada 1901-1932: Transilvania și Basarabia. Cu alte cuvinte, Unirea de la 1918 are un efect masiv asupra imaginarului literar *abia* la 15 ani de la înfăptuirea ei. Vom considera mai departe această perioadă scursă de la Unire una de *acomodare* a universului ficțional și epoca 1933-1947 drept cea mai importantă în *democratizarea* geografică a romanului românesc. Conexiunea socială pe care o putem face acum pentru această *reflectare* atomizată a urbanului românesc ține de reducerea „rolului politic" al unei clase sociale. Așa cum observă Cornel Ban în *Dependență și dezvoltare*,

> „La sfârşitul Primului Război Mondial, puterea politică se afla încă în mâinile unei coaliţii care punea în legătură familiile mari proprietare de pământ, clasa urbană a comercianţilor, boierii de ţară şi inteligenţia. Dacă marii proprietari de pământ au reuşit să-şi reproducă puterea în interiorul noului stat până la Marele Război, după 1918 rolul lor politic şi economic a fost redus dramatic, în urma unei reforme radicale de redistribuire a terenului"[7]

Tot Ban explică felul în care „[u]rbanizarea a crescut cu un procent agresiv de 14% între 1930 şi 1941, fiind însoţită în perioada interbelică şi de o remarcabilă înflorire a arhitecturii moderniste",[8] ceea ce înseamnă că, pe lângă noua dezvoltare regională, pentru autorii români racordați la realitatea contemporană (extrem de mulți și, de fapt, tot mai mulți pe măsură ce ne apropiem de al Doilea Război Mondial) *urbanul* devine, în același timp, o atracție tot mai mare și o resursă tot mai coerentă de *atmosferă*.[9] Dincolo de asta, *ideologia* literară a unui E. Lovinescu – care propune tot mai acut urbanizarea literaturii române este, așa cum am arătat și în articolele trecute, o pretenție care se mulează pe o realitate inevitabilă.

În ceea ce privește orașele din Transilvania, există o diferență între orașe prezente încă de la începuturile anilor 30 și cele care devin locuri ale acțiunii în etape târzii ale perioadei. Cluj-Napoca devine locul acțiunii începând cu romane ca Ionel Neamtzu, *Pentru o femeie* (1937), Victor Papilian, *Fără limită* (1937), Ion Vladiu, *Am plecat din sat* (1938), Dorel Drăgulescu, *Ursită* (1941), Sofia Arcan, *Iana hoinara* (1943), etc. Sibiul, în schimb, este prezent încă din Mihail Celarianu, *Polca pe furate* (1933), Alexandru Nora, *Femeia ne e stăpână* (1936) etc. În ceea ce privește Sibiul, e de menționat faptul că orașul apare mai ales în romane în care sunt descrise călătorii în Germania, unde locul acțiunii creează de fapt un areal european, despărțindu-l prin această alăturare de imaginarul local – alături de Berlin, Paris sau Florența în C. Stere, *În preajma revoluției*, vol. VII (1935), alături de Munchen, Frankfurt, Victor Ion Popa, *Mastorașul Aurel* (1939) sau alături de Viena în Gabriel Vălănescu, *Avram Iancu* (1940). Același lucru se poate spune și despre Brașov, care apare mai ales în compania altor locuri ale

Harta 2: *Locurile acțiunii în romanul românesc (1933-1947)* – din rațiuni de prezentare am decis să eliminăm Bucureștiul de pe hartă: din cauza proporțiilor masive, acesta ar fi acoperit mare parte din orașele din jur.

acțiunii – semn că orașele germane din Transilvania sunt mai ales *noduri* sau *stații* ale unor călătorii europene mai ample, mai ales în romane care discută viața personalităților culturale locale: alături de Liege și Anvers în *Scânteietoarea viață a Iuliei Hasdeu*, de C. Manolache (1937), alături de Berlin în *Caragiale* de B. Jordan și Lucian Predescu (1939), alături de Frankfurt în *Viața lui Ioan Eliade Rădulescu* de Gheorghe Corneanu (1939). În timp ce orașele din Moldova sunt mai ales utilizate ca locuri ale acțiunii în romanele istorice. Orașele portuare (Brăila, Giurgiu, Galați, Constanța) sunt locuri ale acțiunii mai ales în romanele de călătorie, ceea ce arată legătura puternică dintre maturizarea genului și *canalul transnațional*.[10] Brăila apare în romane cu acțiunea și în Napoli, Beirut, Damasc, Paris sau Balcic, iar Constanța în romane cu acțiunea și în Paris, Veneția, Alexandria, Istanbul – dintre care cel mai important este *În lumea Mediteranei*, 2 volume (1936) de Panait Istrati.

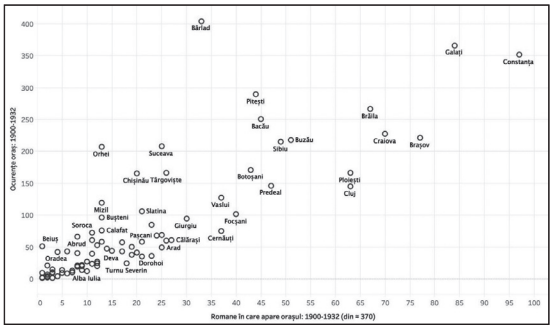
În ceea ce privește *prezența* orașelor românești în corpusul analizat, putem vorbi despre câteva categorii fundamentale, urmărind analizele din MDRR2 pe bază de recurențe și ocurențe: **a) orașe fundamentale** sunt acum (alături de Iași și București)[11] definite de peste 100 de recurențe și 500 de ocurențe: Brașov, Brăila, Galați, Cluj, Sibiu, Cernăuți, Buzău – însoțite de stațiunile Sinaia (176 cu 1004) și Predeal (cu 101 și 359) (este pentru prima dată când stațiunile au o asemenea pondere în imaginarul romanesc și trimite către o creștere tot mai puternică a imaginarului urban *middle-class*); **b) orașe de consolidare regională** cu peste 50 de recurențe și 100 de ocurențe sunt acum Bacău, Focșanu, Giurgiu, Botoșanu, Bârlad, Chișinău, Suceava, Vaslui (iată, capul listei orașelor de consolidare este dominat de Moldova, semn că rețelele de circulație interurbane sunt definitorii pentru acest spațiu în romanul românesc din epocă), alături de Timișoara, Piatra Neamț, Pașcani Arad etc. (vezi Grafic 2); **c) orașe secundare**, în general orașe din Sud și din Transilvania care nu au încă o funcție narativă complexă la nivelul arhivei.[12]

Cutii de rezonanță: târguri, mahalale, ghetouri

În studiul anterior despre reprezentarea arealului național în romanul românesc din perioada 1901-1932 a fost remarcat faptul că, odată cu începutul de secol XX și cu depășirea necesităților de ordin clasic, a avut loc o mutație a funcționalității fundalului diegetic: „spațiul în romanul de început de secol XX este mai puțin un decor, cât o vastă cutie de rezonanță instrumentalizată în conturarea personajelor"[13]. Din acest motiv, zonele marginale (precum târgurile, mahalalele sau ghetourile) devin mijloace de conturare și evidențiere ale unor personalități fictive. În funcție de raportul protagonist–mediu, există două modalități prin care poate fi realizat acest proces: prima este de *contrastare*, în timp ce a doua – de *identificare*. În primul caz, contrastarea implică existența unei discrepanțe vizibile între proveniența personajului principal și *topos*.[14] Poate cele mai cunoscute din această categorie ar fi *Locul unde nu s-a întâmplat nimic* (1933) de Mihail Sadoveanu sau *Zilele și nopțile unui student întârziat* (1934), de Gib I. Mihăescu. Cel mai adesea, aceasta se traduce printr-o diferență de clasă: un caracter burghez sau aristocrat „coboară" în lumea târgului/ mahalalei/ ghetoului. În alte cazuri, o situație specială dictează introducerea unui alt mediu, un exemplu fiind „adăpostul" de război, în *Adăpostul Sobolia* (1945), de Cezar Petrescu. În al doilea caz, identificarea marchează faptul că protagonistul reprezintă o mostră a mediului. Astfel, el devine factor simptomatic pentru întregul *milieu*, ca în *Luminile mahalalei* de Petre Bellu (1936) și în *Maidanul cu dragoste* (1933) de G. M.

Zamfirescu sau în romanele ghetoului evreiesc, *Calea Văcărești* (1933) și *Foc în hanul cu tei* (1934) de I. Peltz sau în *Ghetto veac XX* (1934) de Ury Benador. Urmărind desfacerea raportului protagonist–mediu în funcție de doi vectori identitari (genul și naționalitatea) și unul naratologic (persoana utilizată), poate fi definită atitudinea globală a romanului romanesc față de aceste zone limitrofe.

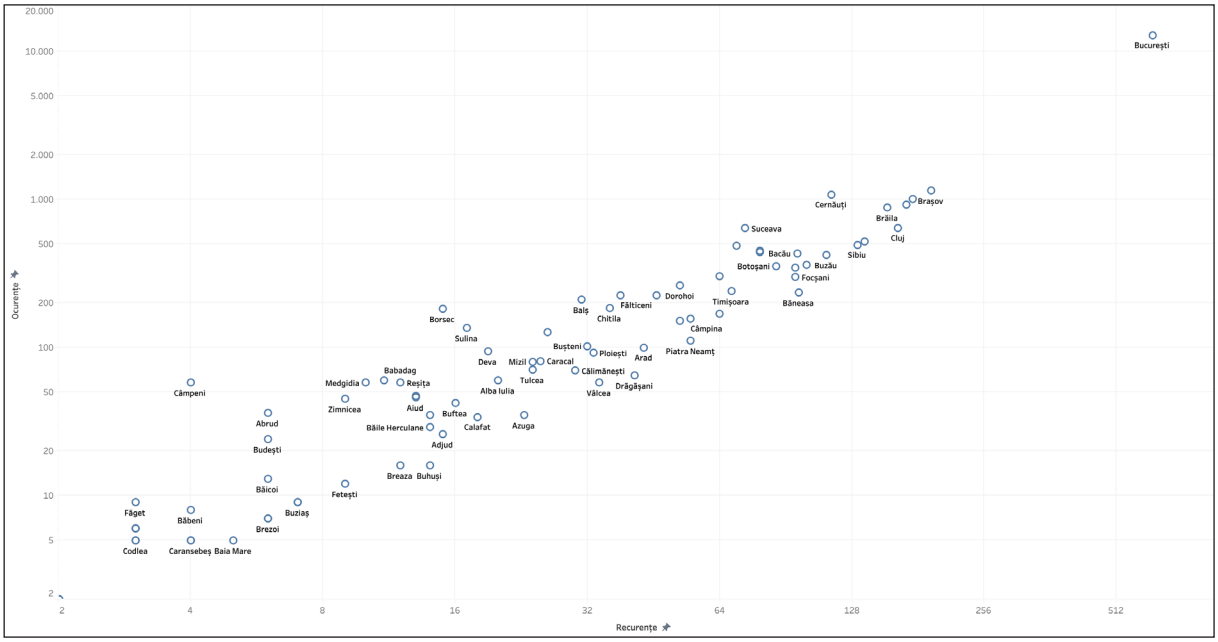
Corpusul acestei analize este reprezentat de totalitatea romanelor încadrabile în perioada 1933-1947 care au ca mediu de desfășurare a acțiunii târgul, mahalaua sau ghetoul. Din aproximativ 118 romane care evidențiază topografii marginale sau „interstițiale”[15], dintre care 60 înregistrează acțiune în mahala, 50 în târg, 6 în ghetou și unul în „șatră”. În cazul perioadei 1901-1932, totalul unor astfel de romane a fost de 40, dintre care 23 cu acțiune principală în târg, 21 în mahala și niciunul în ghetou[16]. Ca frecvență procentuală a recurențelor

Grafic 1: *Orașe menționate în romanul românesc* (1901-1932): *ocurente si recurente* – preluare Modoc et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): arealul național”.

zonelor limitrofe în general din romanul românesc, se poate remarca o creștere de aproximativ 4% între cele două intervale studiate – de la 10,9% din totalul de romane (aprox. 360) din arhivă la 14,5% (aprox. 710). Mai interesantă este însă schimbarea frecvenței fiecărui *topos* în sine: pe lângă faptul că ghetoul și „șatra” își face primele apariții considerabile în trama prozei locale, mahalaua (un spațiu mult mai pestriț și, totodată, mai precar) ia locul târgului, devenind principalul spațiu marginal de desfășurare a acțiunii. Din acest punct de vedere, se poate remarca o diversificare a cartografierii sociale. Deși mahalaua cuprinde adesea minorități/ neamuri (termenul folosit în epocă), ele nu sunt cuprinse și în proiectul de narator. Fapt cu cât mai important de menționat cu cât perioada conține și o tendință puternică de rasializare/ etnicizare pe fondul politicilor oficiale antisemite și antiroma.[17] În cadrul romanelor cu acțiune în mahala, pot fi identificați la protagoniști 52 de români, 4 evrei, 1 rom și, în rest, naționalități exogene – francezi, englezi, germani, ruși, olandezi – în romane ca I. Peltz, *Amor încuiat* (1933) (personaj german) și Virgiliu Monda, *Trubendal* (1946) (personaj olandez). În cazul celor focalizate pe spațiul târgului, 45 dintre personajele centrale sunt români, 2 sunt evrei și 3 sunt de naționalitate exogenă (un englez, un german și un personaj istoric fictiv, din Imperiul Bizantin). În cadrul celor 6 romane despre ghetouri, doar jumătate (așadar, trei dintre ele) au protagoniști evrei, în rest fiind reprezentați 2 români și un rus. Romanul cu spațiu de desfășurare în „șatră” – *Plânge o țigancă* (1942), de Mihail Bădescu – are ca protagonist o persoană de etnie romă.

Situația devine mai complicată atunci când luăm în calcul genul personajelor principale. Din cele 60 de romane „de mahala”, doar 17 au protagonist feminin (dintre care 2 evreice,

Grafic 2: *Orașe menționate în romanul românesc (1933-1947): ocurențe și recurențe* – din rațiuni tehnice am decis să eliminăm Iașiul de pe grafic și să logaritmăm Bucureștiul: din cauza prezenței masive, Bucureștiul ar fi făcut ca celelalte orașe să se adune spre originea graficului și să nu se distingă; în ceea ce privește Iașiul, am renunțat din cauza coincidențelor de OCR cu alte cuvinte asemănătoare – dar estimăm că se află la jumătatea poziției dintre București și Brașov.

în cele două volume din *Calea Văcărești* de I. Peltz, din 1933 și, în rest, române sau de naționalități europene/nespecificate) – o scădere procentuală vizibilă față de intervalul 1901-1932, în care 8 din 21 de romane despre mahala aveau protagonist femeie. Doar două dintre cele 17 personaje au ocupații care trădează o proveniență burgheză, funcția lor rezumându-se la a contrasta cu mediul sau cu alt personaj dintr-o altă clasă; în rest, femeile protagoniste sunt croitorese, spălătorese, muncitoare, dansatoare etc., *ergo* se „identifică" în mediu. În contrapunct, sunt 52 de personaje centrale masculine, dintre care 45 sunt din clasa burgheză sau, cel puțin, au ocupații intelectuale – în I. Peltz, *Pui de lele* (1933), unde apare un avocat român în mahala, în Mayca Savu, *Răzvrătire* (1936), unde apare un funcționar, sau în Alexandru Bilciurescu, *Pentru o femee...* (1941), unde apare un arhitect. În cadrul romanelor cu loc de desfășurare în târg, există 9 romane cu protagoniste femei (toate române), dintre care doar una este muncitoare, în timp ce restul sunt din clasa de mijloc sau de proveniență boierească/nobilă; bărbații sunt în număr de 47 atunci când au rol de protagonist, însă doar 3 dintre aceștia nu sunt dintr-un mediu înstărit (cu funcții de servitor, muncitor sau haiduc). În cadrul romanelor „de ghetou", putem identifica 3 femei (1 evreică și 2 române) și 3 bărbați (2 evrei și un rus), dintre care doar unul (cel de naționalitate străină) nu face parte din *middle class*.

În toate aceste cazuri, împărțirea naționalităților în funcție de gen arată că minoritățile etnice sunt mai degrabă reprezentate prin bărbați decât prin femei. Excepție face romanul lui Mihail Bădescu, în care protagonista este de etnie romă și trăiește în mahala – însă meseria de „dansatoare" relevă o serie de stereotipuri rasiste. În rest, se poate observa că mahalaua și „șatra" diferă de târg și ghetou (medii în care raporturile dintre genuri sunt întrucâtva mai neutralizate) printr-un raport de gen: bărbații contrastează cu *background*ul social, în timp femeile se identifică cu acesta.

Acestor informații li se poate adăuga un vector formal atunci când este evidențiată persoana gramaticală a narațiunii[18]. Acest lucru este important, deoarece, pe lângă binomul contrastare–identificare, naratologia aduce în discuție problema *reflectării*. Cu alte cuvinte, când este utilizată persoana a III-a, personajul este un obiect reflectat prin intermediul lumii din roman, în timp ce persoana I facilitează reflectarea lumii prin prisma personajului-narator. Este important ca, într-o discuție despre „democratizarea" romanului, să se observe cine are putere asupra narării – de exemplu, personajul rom al lui Bădescu nu beneficiază de acest privilegiu, deoarece romanul propune un narator heterodiegetic, detașat. Astfel, în spațiul mahalalei, doar 8 romane vor permite utilizarea persoanei I, dintre care doar două au ca narator femei (de naționalitate română, cu meserie nespecificată). Restul de 6 romane cu protagoniști bărbați vor fi împărțite astfel: 5 în care naționalitatea acestuia e română, în timp ce în cazul celui de-al șaselea ea nu este specificată; respectiv, două în care personajul este scriitor, unul în care este muncitor și trei în care nu se specifică această informație. În cazul târgului, vor exista 9 romane cu narator-reflector, dintre care 7 vor contura perspectiva unui bărbat (dintre care doar un personaj din afara burgheziei: un fost servitor), unul – pe aceea a unei femei (cu meserie nespecificată), iar, în cazul ultimului – *Domnița din Sangov* (1937) de Panait Istrati –, perspectiva este împărțită între două personaje de ambele genuri (un haiduc și o muncitoare). Dintre toate acestea, un singur narator este evreu: în romanul *Rabbi Haies Reful* (1936), de Manoliu Petru, cu atitudini antisemite și o dedicație închinată lui... Nae Ionescu. În cadrul ghetoului, doar trei perspective sunt la persoana I – un personaj feminin (o româncă) și două personaje masculine (evrei). Aceste date reliefează faptul că perspectiva masculină are cel mai des dreptul asupra narării românești. Mai mult: că perspectiva românului domină perspectiva minorității – excepție făcând, poate, doar spațiul ghetoului; dar acest lucru nu este, după cum s-a văzut, un indiciu al toleranței.

Ce mai poate fi adăugat acestei analize este faptul că, în principal, aceste spații de desfășurare a acțiunii au recurențe într-un plan istoric „contemporan" – în special cele ce vizează spații limitrofe mai diversificate, precum mahalaua, ghetoul sau „șatra". În cadrul târgului, există 13 romane plasate înainte de 1900. Însă, în cadrul tuturor operelor plasate în mahala, doar în două dintre ele are loc acțiunea înainte de secolul XX. În ceea ce privește spațiul ghetoului și al „șatrei" povestirea este plasată în mod exclusiv la începutul veacului trecut. Astfel, se conturează ipoteza conform căreia survolarea acestor medii este congruentă cu o necesitate a epocii de a realiza fresce sociale valabile și empatice:

> „Născuți în leagănul mizeriei, mahalagii duc sărăcia pe umeri, cu resemnare. De mobilizare își aduc aminte ca de un vis chinuitor. In inimi, rănile sângeră încă. Sunt pomeniți cei morti, cu evlavie, cu durere. Văduvele lor, în fabrici, muncă trudnică; orfanii pe drumuri, cu palma întinsă; invalizii, morti întârziati pe drumul vieții, în cârji. Cei teferi, supți de boli, în jug. Niciun îndemn spre' culmi, nicio nădejde într'un răsărit mai limpede" (George Mihail Zamfirescu, *Bariera*, 1942) (p. 20).

Urban, rural, turistic. Geografii interne noi în romanul românesc

Analizând sumar romanele românești scrise în perioada 1933-1947 se poate observa cu certitudine un anume lucru: romanul românesc este covârșitor unul *urban*. Din corpusul de romane analizate (aprox. 710), mai bine de jumătate dintre acestea au acțiunea plasată exclusiv la oraș, iar în celelalte romane, pe lângă sat, târg sau mahala, acțiunea se desfășoară parțial și în zona urbană, la fel ca în cazul romanelor scrise în perioada 1901-1932 și la fel ca în cazul romanelor scrise în secolul al XIX-lea[19]. București rămâne în continuare orașul central de desfășurare a acțiunii (peste 300 de romane au acțiunea plasată în capitală) alături de Iași, Galați, Piatra-Neamț, Bacău, Brăila, Craiova sau Constanța, cât și de câteva romane care se axează pe spațiul transilvănean – *Soarele din Piatra-Albă. Roman din Carpați* (1940) a lui Dobrotă Eugen, care se desfășoară mai mult în mediul rural, o incursiune în satul

carpatic, dar și în *Sibiu*; *Ochi de urs* (1938) al lui Sadoveanu, în care acțiunea se desfășoară în Transilvania, în jurul orașului Sebeș; *Polca pe furate* (1933) de Mihail Celarianu unde acțiunea e plasată și în Sibiu) zona intracarpatică continuând să fie mai puțin vizată de scriitori, spațiul fiind aproape absent în afara câtorva romane cu acțiunea plasată în zona rurală și parțial urbană transilvăneană.

Interesant însă este cazul zonelor Basarabiei și ale Bucovinei de Nord care, în contextul istoric al Unirii de la 1918 și al constituirii României Mari, dar și al pierderilor teritoriale din timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Astfel, Cernăuți este orașul preponderent al acțiunii în mai mult de zece romane, precum *Primăvara în țara fragilor* (1938) de Iulian Vesper, câteva dintre romanele lui Mircea Streinul *Ion Aluion* (1938), *Soarele răsare noaptea* (1943) sau *Pustiul roșu. Roman* (1942) de Ionascu George. Bălți este și el centrul acțiunii în două romane interbelice – Vlădescu G.M. *Gol. vol.I. Început de viață* (1937) *Golia* de Ionel Teodoreanu (1933). Cahulul este prezent ca spațiu de desfășurare a acțiunii în romanul *În drumul nostru* (1933) de Gh. Nicolae Spătaru, pe când Chișinăul este centrul urban în șase romane. Deși numărul nu este unul foarte mare, este interesant rolul pe care această zonă o ocupă în conștiința urbanistică a secolului al XX-lea, fiind mult mai prezentă decât cea a spațiului transilvănean.

În timp ce orașul predomină în alegerea spațiului de către autori, zona exclusiv *rurală* apare în mai puțin de 60 de romane, iar pe lângă acest fapt se observă un fenomen: absența țăranului ca protagonist al romanului cu acțiunea în mediul rural.[20] Deși țăranul este figura principală în unele romane (Ion Iovescu, *Nuntă cu bucluc* sau B. Jordan *Satele*), preotul și învățătorul, reprezentanții ai clasei de sus în ierarhia socială rurală, sunt mult mai prezenți printre protagoniști, alături de boieri, moșieri sau funcționari, decât țăranul care în definitiv este simbolul ruralității. În schimb, țărănimea e conturată mai degrabă prin prisma colectivității, decât printr-un protagonist, prin individualizarea unui reprezentant al lumii sale. De pildă, în romanul *Feciorul lui Bădița Niculae* (1936) de Vasile Romanescu satul acționează ca un întreg organism la aflarea veștii că unul dintre reprezentanții satului, copilul unui țăran, le va fi preot: „Hulubii-Vechi în sărbătoare! Satul întreg se pregătea să cinstească cum se cuvenea izbânda feciorului lui bădița Niculae, cel iubit de tot satul, în care își puseseră toți nădejdea. Nu era puțin pentru ei să le fie preot unul dintre ai lor, care îi cunoștea în toate, și putea să le înțeleagă nevoile și suferințele". Se conturează astfel importanța preotului în colectivitate, fiul țăranului individualizându-se odată cu dobândirea meseriei și ieșind din colectivitate. Asemeni și la începutul perioadei comuniste, în *Oameni de lut* de Demostene Botez (1947), unde țăranii suferă împreună din cauza pagubelor aduse de furtuni, sau chiar și în momente de veselie, cum ar fi nunta, aceștia par a fi un singur personaj „Țăranii sfidează curajoși cele mai elementare prescripții de higiena. Mănâncă din aceeași strachină, beau din același pahar, și sug aceeași țâțână de ulcior cu apa la câmp" – Ion Iovescu, *Nuntă cu bucluc* (1936). Interesantă este, de asemenea, *simbioza oraș-sat* a multor romane care, deși se axează pe spațiul urban sau au protagoniști din acest mediu, acțiunea se desfășoară parțial și în zona rurală. Romanul *Acasă* (1947) de Ștefania Velisar-Teodoreanu, se desfășoară atât în mediul rural, cât și la oraș, în București, protagonista fiind din mediul urban, elevă, însă petrecându-și vacanța la țară.

Din punct de vedere *turistic*, zona montană care cuprinde Sinaia, Bușteni, Predeal și litoralul mării rămân zonele principale turistice prezente în romanul interbelic și postbelic. În cazul litoralului, se poate observa cum această zonă turistică apare în special în romanul cu tema familiei și romanul social și de dragoste. Pe lângă alte romane care își au acțiunea în Constanța sau în zona mării românești – precum în romanul *Blocada* (1947) de Pavel Chihaia unde apare și Agigea sau în romanul sentimental al Ioanei Petrescu, *Fapt divers. Roman* (1937). Zona litorală este prezentată ca spațiu de vacanță în romane cu tema familiei, ca în cazul romanului *Chiriașii doamnei Bârsan* (1942) scris de F.M. Petre, în care personajele merg în vacanță în stațiunea Mamaia, de pe litoralul Mării Negre. Lidia și iubitul său George, a căror relație este neacceptată de mama fetei, se întâlnesc pe ascuns la mare unde pot petrece timpul împreună, cu toate obstacolele puse de mama Lidiei în calea lor. Romanul urmărește conflictul între generații și remedierea acestuia. Tot urmărind aspectul realist, în romanul lui Ionel Teodoreanu *La porțile nopții* (1946) spațiul litoral e introdus prin prisma unui personaj, colonelul Borgescu, pensionar, care în urma problemelor de sănătate, încearcă să își amelioreze starea de sănătate relaxându-se la mare: „Dar vorba poporului: tot răul, spre binele omului. Căci iată, pe plajă se simțea alt om". Romanul sentimental *Cora și dragostea* (1943) de Dan Petrașincu care urmărește iluziile dragostei protagonistului pentru Cora, aduce în discuție alte două stațiunii ale litoralului românesc „Am tresărit: tot pe litoral! Ce mi-e Mangalia, ce mi-e Carmen-Sylva. Să apar într-o zi, s-o găsesc pe plaja (imagina Corei delà Strand)...". La fel și în *Cartea nunții* (1933) de Călinescu, stațiunea Eforie apare tot într-un context al relației amoroase, Jim încercând în acest spațiu litoral să atragă atenția a două tinere, Dora și Lola. După cum vedem, marea ca zonă turistică apare în romane ce au în centru familia sau dragostea, în romane de factură socială, însă în care urbanul, și în special Bucureștiul, rămâne spațiul central al acțiunii.

Desigur, toate aceste explicații trebuie coroborate cu perspective ale *producerii spațiului*, iar câteva din cele mai interesante elemente ale romanului românesc urmează încă să fie descoperite:

> „In the XXth century novel one can witness the presence of female characters who perform multiple functions, in relation to the space they belong to: for example, a decorative function, through the addition of the erotic pattern, completing the narrative event, or in another novel the representation of different hypostases of womanhood, in different spaces, which generate different types of behaviour"[21]

Note:

1. Emanuel Modoc et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932): arealul național", *Transilvania*, nr. 10 (2020): 12-21.
2. Folosim aici trei arhive construite în 2019, 2020 și 2021 de revista *Transilvania* care însumează împreună 80% din producția de romane în limba română publicate între 1845-1947. Romanele aflate sub drepturi de autor nu au fost făcute publice. Toate romanele citate în acest articol sunt în edițiile existente sau menționate pe site-ul revistei *Transilvania* la categoriile MDRR (www.revistatransilvania.ro/mdrr), MDRR2 (www.revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932) și MDRR3 (www.revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947). Pe lângă acestea, există un corpus de romane în format text alcătuit de echipa ELTeC pentru utilizări cantitative și de digital humanities. Pentru fiecare din aceste baze de date vezi bibliografia. Împărțirea arhivelor MDRR a fost concepută după datele statistice obținute în Andrei Terian, „Big Numbers: A Quantitative Analysis of the Development of the Novel in Romania", *Transylvanian Review* XXVIII, Supplement no. 1 (2019): 55-71.
3. Vezi Andrei Terian et al., „Genurile romanului românesc (1933-1947). O analiză cantitativă", *Transilvania*, nr. 9 (2021): 43-54.
4. Emanuel Modoc et al., „Geografia romanului românesc (1901-1932)", 14.
5. Vezi și Vlad Pojoga et al., „Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)", *Transilvania*, nr. 10 (2020): 33-44. Cătălina Stanislav et al. „Diversitate identitară în romanul românesc (1933-1947)", *Trans*ilvania, nr. 9 (2021): 25-34.
6. În sensul definit în articolele dedicate MDRR2 și definit ulterior de Ovio Olaru. Vezi Ovio Olaru, „Producing Social Mobility. Class and Travel in the Romanian Novel 1901-1932", *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, nr. 2 (2020): 148-159.
7. Cornel Ban, *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* (Cluj-Napoca: Tact, 2014), 24.
8. Ibid., 32.
9. Vezi Răsuceanu, *Bucureștiul*.
10. Vezi Margaret Cohen, *The novel and the sea* (Princeton: Princeton University Press, 2021).
11. Vezi, pentru București, monografia geocritică Andreea Răsuceanu, *Bucureștiul lui Mircea Eliade. Elemente de geografie literară* (București: Humanitas, 2013).
12. Sigur, această statistică este valabilă doar pentru imaginea macro, studii recente au arătat cum geografia poate căpăta rol important chiar și din zone marginale în cazul unor romane ca *Ion*. Vezi, de exemplu,
13. Modoc et al., „Geografia romanului românesc: arealul național (1901-1932)", 13.
14. Putem numi această tehnică și „exotizare" și este vizibilă și în romanele despre spațiile străine și îndepărtate (Africa, Asia sau America Latină).
15. Termenul de spațiu interstițial este propus în Daiana Gârdan, „Interstitial Spatiality in the Romanian Novel of the Interwar Period: Mute Rurality and Subverted Urbanity", în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sas (Berlin: Peter Lang, 2019), 69-80.
16. Modoc et al., „Geografia".
17. Vezi discuțiile despre rasializarea în cultura română interbelică în Viorel Achim, *The Roma in Romanian History* (Budapest: Central European University Press, 2004). Vezi și
18. Având în vedere că există și romane cu perspective hibride, vor fi analizate aici doar proiectele în care este utilizată exclusiv persoana I.
19. Emanuel Modoc et al., „Geografia". Vezi și Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, Emanuel Modoc, „Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea", *Transilvania*, nr. 10 (2019): 29-43.
20. Pentru o analiză a spațiului în romanul rural vezi și Alina Bako, „Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu's Canonical Fiction", *The Slavonic and East European Review* 99, nr. 2 (2021): 230-255; Alina Bako, "O cartografiere a spațiului rural în romanul românesc interbelic", *Caietele Lucian Blaga* 20, nr. 2 (2019): 42-50. Vezi, de asemenea, felul în care explică Teodora Dumitru "intelectualizarea literaturii" în epocă prin raportarea la lumea rurală în Teodora Dumitru, „Conceptul lovinescian de «intelectualizare» a literaturii față cu ipoteza postbelică a țăranului «intelectualizat»", *Transilvania*, nr. 2 (2021) și felul în care disociază Cosmin Borza între roman rural și roman de decor rural în vezi Cosmin Borza, „How to Populate a Country. A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1901-2000)", în *Ruralism and Literature in Romania*, ed. Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 21-40 (Berlin: Peter Lang, 2019).
21. Alina Bako, „Geofeminism in Romanian Fiction. An Introduction", Transilvania, nr. 11-12 (2020): 113-119.

Bibliography:

Achim, Viorel. *The Roma in Romanian History*. Budapest: Central European University Press, 2004.

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Emanuel Modoc. "Geografia internă a romanului românesc în secolul al XIX-lea" [The Internal Geography of the Romanian Novel in the 19th Century]. *Transilvania*, no. 10 (2019): 29-43.

Baghiu, Ștefan, Andrei Terian, Vlad Pojoga, Snejana Ung, Bianca Crăciun, and Ovio Olaru. "Geografia romanului românesc (1933-1947): străinătatea" [The Geography of the Romanian Novel (1933-1947): Spaces from Abroad]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 1-9. https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.01.

Bako, Alina. "O cartografiere a spațiului rural în romanul românesc interbelic" [A Cartography of the Rural Space in the Romanian Interwar Novel]. *Caietele Lucian Blaga* 20, no. 2 (2019): 42-50.

Bako, Alina. "Living in the Balkans: From 'Caragea's Plague' to the Coronavirus Pandemic." *Literary Geographies* 6, no. 2 (2020): 185-190.

Bako, Alina. "Geofeminism in Romanian Fiction. An Introduction." Transilvania, no. 11-12 (2020): 113-119. https://doi.org/10.51391/trva.2020.12.15.

Bako, Alina. “Geocritical Readings of Romanian Literature: Maps and Cartography in Rebreanu’s Canonical Fiction.” *The Slavonic and East European Review* 99, no. 2 (2021): 230-255.

Ban, Cornel. *Dependență și dezvoltare. Economia politică a capitalismului românesc* [Dependency and Development]. Cluj-Napoca: Tact, 2014.

Borza, Cosmin. “How to Populate a Country. A Quantitative Analysis of the Rural Novel from Romania (1901-2000).” In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, Maria Sass, 21-40. Berlin: Peter Lang, 2019.

Ciorogar, Alex, Jessica Brenda Codină, Alex Văsieș, Vlad Pojoga, Ștefan Baghiu, and Anca-Simina Martin. “Natura în romanul românesc (1845-1947)” [Nature in the Romanian Novel (1845-1947)]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 55-62. https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.07.

Cohen, Margaret. *The novel and the sea*. Princeton: Princeton University Press, 2021.

Dumitru, Teodora. “Conceptul lovinescian de ‘intelectualizare’ a literaturii față cu ipoteza postbelică a țăranului ‘intelectualizat’” [Lovinescu’s Concept of Literature “Intellectualization” Against the Post-War Hypothesis of the “Intellectualized” Peasant]. *Transilvania*, nr. 2 (2021).

Gârdan, Daiana. “Interstitial Spatiality in the Romanian Novel of the Interwar Period: Mute Rurality and Subverted Urbanity.” In *Ruralism and Literature in Romania*, edited by Ștefan Baghiu, Vlad Pojoga, and Maria Sass, 69-80. Berlin: Peter Lang, 2019.

Modoc, Emanuel, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Andreea Coroian-Goldiș, Radu Vancu, and Vlad Pojoga. “Geografia romanului românesc (1901-1932): arealul național” [The Geography of the Romanian Novel (1901-1932): the National Areal]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 12-21.

Pojoga, Vlad, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Cosmin Borza, Iunis Minculete, and Denisa Frătean. “Diversitate identitară în romanul românesc (1844-1932)” [Diversity and Identity in the Romanian Novel (1844-1932)]. *Transilvania*, no. 10 (2020): 33-44.

Pojoga, Vlad, Laurentiu-Marian Neagu, Mihai Dascalu. “The Character Network in Liviu Rebreanu's Ion: A Quantitative Analysis of Dialogue.” *Metacritic Journal for Comparative Studies and Theory* 6, no. 2 (2020): 23-47.

Radu, Sorin, Oliver Jens Schmmitt. *Politics and Peasants in Interwar Romania: Perceptions, Mentalities, Propaganda*. Cambridge Scholars Publishing: 2017.

Răsuceanu, Andreea. *Bucureștiul lui Mircea Eliade. Elemente de geografie literară* [Mircea Eliade’s Bucharest: Elements of Literary Geography]. Bucharest: Humanitas, 2013.

Stanislav, Cătălina, Vlad Pojoga, Daiana Gârdan, Ștefan Baghiu, Bianca Crăciun, Alexandrina Savin, and Ana-Maria Stoica. “Diversitate identitară în romanul românesc (1933-1947)” [Diversity and Identity in the Romanian Novel (1933-1947)]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 25-34. https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.04.

Terian, Andrei, Teona Farmatu, Cosmin Borza, Dragoș Varga, Alex Văsieș, and David Morariu. “Genurile romanului românesc (1933-1947). O analiză cantitativă” [The Genres of the Romanian Novel (1933-1947). A Quantitative Analysis]. *Transilvania*, no. 9 (2021): 43-54. https://doi.org/10.51391/trva.2021.09.06.

Archives:

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Daiana Gârdan, Emanuel Modoc, David Morariu, Teodora Susarenco, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: secolul al XIX-lea* [The Digital Museum of the Romanian Novel: The 19th Century]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2019. Online: https://revistatransilvania.ro/mdrr. Accessed November 15, 2020 (MDRR).

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Cosmin Borza, Andreea Coroian Goldiș, Denisa Frătean, Daiana Gârdan, Alex Goldiș, Emanuel Modoc, Iunis Minculete, David Morariu, Ovio Olaru, Teodora Susarenco, Andrei Terian, Radu Vancu, and Dragoș Varga. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1901-1932* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1901-1932]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2020. Online: https://revistatransilvania.ro/mdrr1901-1932 (MDRR2).

Baghiu, Ștefan, Vlad Pojoga, Mihnea Bâlici, Maria Chiorean, Alex Ciorogar, Jessica Brenda Codină, Bianca Crăciun, Teona Farmatu, Andreea Mîrț, David Morariu, Ovio Olaru, Cătălina Rădescu, Alexandrina Savin, Cătălina Stanislav, Ana-Maria Stoica, Nicoleta Strugari, Andrei Terian, Snejana Ung, Radu Vancu, Dragoș Varga, Alex Văsieș. *Muzeul Digital al Romanului Românesc: 1933-1947* [The Digital Museum of the Romanian Novel: 1933-1947]. Sibiu: Complexul Național Muzeal ASTRA, 2021. Online: https://revistatransilvania.ro/mdrr1933-1947 (MDRR3).

PROIECT CO-FINANȚAT DE:

Administrația Fondului Cultural Național

Acest articol a apărut în cadrul proiectului *Muzeul Digital al Romanului Românesc 1933-1947*, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

Proiectul nu reprezintă în mod necesar poziția Administrației Fondului Cultural Național. AFCN nu este responsabilă de conținutul proiectului sau de modul în care rezultatele proiectului pot fi folosite. Acestea sunt în întregime responsabilitatea beneficiarului finanțării.